

805-1788

KUNST= ZINNIGE REPRESENTATIE

Een handreiking aan de Nederlandse gemeenten door Govert Mennen en Michel Sijnesael
Bijlage bij het jaarverslag 1988 van het Cultuurfonds

STICHTING CULTUURFONDS
van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten

•

KUNST= ZINNIGE REPRESENTATIE

Een handreiking aan de Nederlandse gemeenten door Govert Mennen en Michel Sijnesael
Bijlage bij het jaarverslag 1988 van het Cultuurfonds

STICHTING CULTUURFONDS
van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten

Voorwoord

Deze publikatie is bedoeld als handreiking aan gemeenten om op een eigentijdse manier met kunstzinnige representatiegeschenken om te gaan. Door middel van kunstzinnige representatiegeschenken kan men zich naar buiten toe presenteren en profileren. Op dit moment zijn veel gemeenten daar al mee bezig. Kunstzinnige geschenken kunnen een positieve bijdrage leveren aan de profilering van een gemeente.

Bovendien kan het gemeentelijk opdrachtenbeleid aan beeldend kunstenaars hierdoor een nieuwe stimulans krijgen. Door het geven van kunstzinnige representatiegeschenken wordt kunst onder brede lagen van de bevolking verspreid. Hierdoor wordt men op een directe wijze met vormen van kunst geconfronteerd. Het uitreiken van een representatiegeschenk geldt als blijk van waardering voor de ontvanger ervan. Degene die een kunstvoorwerp ontvangt, hoe bescheiden ook, zal dit als zeer persoonlijk ervaren.

Deze publikatie wil illustreren dat er diverse mogelijkheden zijn op het gebied van kunstzinnige representatiegeschenken. Hiermee wordt een beeld geschetst van een aantal, zowel betaalbare als relatief kostbare, kunstzinnige representatiegeschenken.

Het bestuur van het Cultuurfonds dankt de schrijvers van de publikatie, eindexamenkandidaten van de Reinwardt Academie te Leiden, voor de enthousiaste wijze waarop zij aan dit project hebben gewerkt. Met een verwijzing naar de selectie, welke zij hebben gemaakt uit de vele kunstzinnige geschenken die zij tijdens hun onderzoek zijn tegengekomen, hoopt het bestuur dat één en ander u op nieuwe kunstzinnige ideeën zal brengen.

's-Gravenhage, april 1989

mr. H.V. van Walsum

voorzitter van de Stichting Cultuurfonds
van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten

Inhoud

Voorwoord	3
Inleiding	5
Het onderzoek	7
- vooronderzoek	7
- enquête	7
- resultaten	8
- selectie	9
Soorten geschenken	11
- herkenbaarheid	15
- goedkoop en duur	15
- ambachtelijk en industrieel	17
Onderscheidingstekens	19
- erepenningen	19
- cultuurprijs	21
Beleid	23
- ontwikkelingen	23
- belang kunstzinnige representatiegeschenken	24
- beleidsformulering	24
- randvoorwaarden	27
- normen voor toekenning	29
Kosten en financiering	31
Het kiezen van een kunstenaar	35
Slotwoord	41
Adressenlijst adviesorganen	42
Colofon	43
Literatuurlijst	44

Inleiding

Sinds de afschaffing van de Beeldende Kunstenaars Regeling (BKR) in 1987 zijn de gemeenten zelf financieel verantwoordelijk voor activiteiten op het gebied van beeldende kunst. Ze zijn daardoor volkomen vrij in het ontwikkelen van een eigen aankoop- en opdrachtenbeleid.

Het bestuur van het Cultuurfonds achtte het daarom wenselijk, dat er nieuwe initiatieven zouden worden ontwikkeld om het gemeentelijk opdrachtenbeleid aan kunstenaars te stimuleren. Daartoe zocht de werkgroep 'Stimuleren Gemeentelijk Beeldende Kunstbeleid' naar mogelijkheden om het gat, dat door het wegvallen van de BKR was ontstaan, enigszins op te vullen. De heer J. Ritsema, burgemeester van Bergen NH, tevens lid van deze werkgroep, kwam daarop met het voorstel om kunstopdrachten te verstrekken ten behoeve van representatiegeschenken. Ritsema vroeg zich af of het mogelijk zou zijn om de aanwending van de toch al bestaande geldstroom die gebruikt wordt voor representatiegeschenken, om te buigen naar een meer kunstzinnige vorm. De werkgroep besloot daarop tot een onderzoek naar de activiteiten van gemeenten op dit gebied. Op basis van dit onderzoek zou een publikatie met aanbevelingen kunnen verschijnen die een voorbeeldfunctie voor gemeenten zou kunnen vervullen. Deze publikatie ligt nu voor u.

Voor de totstandkoming van deze publikatie is onderzoek verricht door middel van een schriftelijke enquête onder alle gemeenten, en interviews onder een select aantal gemeenten. De voornaamste bevindingen uit zowel de enquête als de interviews vindt u terug in deze publikatie.

De veel gehoorde vrees dat opdrachten voor kunstzinnige representatiegeschenken bij voorbaat meer zouden moeten kosten dan andere geschenken, is volgens ons ongegrond. Ondanks vaak beperkte middelen, zijn er toch vele creatieve mogelijkheden denkbaar. Enige gezamenlijke inspanning, initiatief en durf zijn soms net zo belangrijk. Gemeenten die reeds over kunstzinnige geschenken beschikken, zijn vaak bereid hun activiteiten en ervaringen op dit gebied uit te dragen. Ook talrijke andere adviesorganen kunnen hun ervaringen met u delen.

Wij willen u een overzichtelijk geheel aanbieden, onder andere door het geven van vele interessante en originele voorbeelden. Wij hopen dat deze handreiking zal inspireren tot nieuwe ideeën voor de toekomst: KUNST=ZINNIGE REPRESENTATIE.

De auteurs
Govert Mennen
Michel Sijnesael

Het onderzoek

Voor de totstandkoming van deze handreiking is op uitgebreide schaal onderzoek verricht. In dit hoofdstuk willen wij nader ingaan op de verschillende vormen van onderzoek en de resultaten daarvan.

Vooronderzoek

Voordat wij aan het onderzoek begonnen, wilden wij enig inzicht krijgen in het onderwerp representatiegeschenken, en wat gemeenten daar zoal onder verstaan. Daartoe zijn wij begonnen met een klein vooronderzoek onder vijftien uitgekozen gemeenten, verspreid over het hele land. Wij wilden te weten komen wat voor soort geschenken men had en of er ook kunstzinnige geschenken gebruikt worden. Dit onderzoek was voornamelijk ter oriëntatie, en moest inzicht verschaffen in de materie. Dit vooronderzoek gaf duidelijk aan welke aandachtspunten in het uiteindelijke onderzoek naar voren moesten komen.

Enquête

Na dit oriënterende onderzoek werd besloten tot het houden van een enquête onder alle Nederlandse gemeenten. Wij hebben bewust niet gekozen voor een steekproef. Wij wilden juist een zo volledig mogelijk beeld krijgen van gemeentelijke representatiegeschenken.

Bovendien kregen alle gemeenten op deze manier de mogelijkheid om in het onderzoek naar voren te komen.

Een probleem waar wij tijdens het vooronderzoek al op waren gestuit, was de verwarring over de begrippen relatie- en representatiegeschenk. Deze twee begrippen werden nogal eens door elkaar gehaald. Om misverstanden zoveel mogelijk te voorkomen, hebben wij getracht beide begrippen te definiëren.

Bij relatiegeschenken denken wij aan kleine, goedkope en massaal vervaardigde voorwerpen, die aan iedere willekeurige relatie kunnen worden gegeven. Vaak worden deze artikelen voorzien van een opdruk of boodschap. Te denken valt aan voorwerpen als pennen, schrijfmappen, blocnotes etc. Meestal gaat het bij relatiegeschenken om kleine attenties van relatief weinig waarde.

Representatiegeschenken daarentegen moeten gezocht worden in de meer exclusieve sfeer. Deze geschenken worden niet onbeperkt aan elke relatie aangeboden. Ze zijn meestal bedoeld voor speciale gelegenheden als afscheid, jubilea, officiële bezoeken etc. Te denken valt hierbij aan voorwerpen als ambachtelijk gegraveerde glazen, boeken of kunstvoorwerpen.

In de enquête hebben wij ons vooral op representatiegeschenken gericht omdat een kunstzinnige uiting bij de doorgaans massaal vervaardigde relatiegeschenken nauwelijks mogelijk is. Om de gemeenten in de enquête enig houvast te bieden, hebben wij het begrip representatiegeschenk als volgt omschreven: *Representatiegeschenk*: 'een officieel geschenk dat door een gemeente wordt uitgereikt om zichzelf te presenteren en een positief beeld naar buiten te dragen'.

Representatiegeschenken worden bij speciale gelegenheden gegeven en gelden als blijk van waardering voor diegenen die ze ontvangen.

Representatiegeschenken worden bij voorbeeld uitgereikt aan:

- personen die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt bij de gemeente op cultureel, sociaal of politiek terrein;
- bedrijven en instellingen;
- binnen- en buitenlandse relaties.

De primaire doelstelling van de enquête was, te weten te komen wat gemeenten doen op het gebied van *kunstzinnige* representatiegeschenken. Wij wilden erachter komen welke gemeenten over kunstzinnige geschenken beschikken, en wat voor soort kunstzinnige geschenken dat zijn.

Om eveneens verwarring over het begrip kunstzinnig zoveel mogelijk te voorkomen, hebben wij een omschrijving gemaakt van dit begrip: 'een *kunstzinnig* representatiegeschenk is een voorwerp dat door een beeldend kunstenaar ontworpen is, en gebruikt wordt als representatiegeschenk. Hieronder worden zowel originelen, replica's als voorwerpen in een grotere oplage verstaan. Gebruiksvoorwerpen die als representatiegeschenk door een beeldend kunstenaar zijn ontworpen, vallen ook onder deze omschrijving'.

Na deze noodzakelijke afbakeningen hebben wij een schriftelijke vragenlijst opgesteld. Medio september 1988 is deze enquête, vergezeld van een begeleidende brief, verstuurd aan alle (toen nog 714) Nederlandse gemeenten. Daar het onmogelijk was te weten te komen wie binnen iedere gemeente de juiste informatie kon verschaffen, werd besloten de brief en enquête overal aan het college van B & W te richten. Verzocht werd vóór 4 oktober te reageren.

Resultaten

De enquête mag een succes genoemd worden. De reacties stroomden binnen. Op 17 oktober is een herinneringsbrief gestuurd aan alle gemeenten die tot op dat moment nog niet gereageerd hadden. Het uiteindelijk aantal binnengekomen reacties bedraagt 612. Dat is ruim 85% van alle Nederlandse gemeenten. Mede dank zij deze grote respons hebben wij een representatief beeld kunnen krijgen van de kunstzinnige representatiegeschenken waarover de gemeenten beschikken.

Gezien de doelstelling van de enquête zullen wij ons beperken tot de meest relevante resultaten.

Van de 612 gemeenten die gereageerd hadden, bleken er 141 over vormen van kunstzinnige representatiegeschenken te beschikken. Dat is ruim 23% van het totaal aantal reacties.

Van de 471 gemeenten die niet over kunstzinnige geschenken beschikten, waren 258 niet van plan om daar in de toekomst verandering in te brengen. 24 gemeenten zeiden nadrukkelijk wèl van plan te zijn om in de toekomst kunstzinnige representatiegeschenken te gaan gebruiken.

Wanneer gemeenten eenmaal over kunstzinnige representatiegeschenken beschikken, is men daar kennelijk tevreden over. Geen enkele gemeente met kunstzinnige representatiegeschenken gaf aan daar in de toekomst van af te willen.

105 gemeenten (van de 141) zeiden nadrukkelijk dat ze door wilden gaan op de ingeslagen kunstzinnige weg.

Uit het onderzoek is gebleken dat niet alleen grotere gemeenten over kunstzinnige representatiegeschenken beschikken. Ook gemeenten met een kleiner inwonertal zijn zeer actief op dit gebied. In tabel 1 zijn alle gemeenten die over kunstzinnige geschenken beschikken, uitgesplitst naar inwonertal, totaal aantal reacties en het percentage van deze twee.

Tabel 1

inwonertal	aantal gemeenten met kunstzinnige geschenken	totaal aantal reacties	% van het totaal aantal reacties
0-5000 inw.	14	129	10.9%
5000-10000 inw.	28	174	16.1%
10000-20000 inw.	39	169	23.1%
20000-50000 inw.	36	96	37.5%
50000-100000 inw.	14	29	48.3%
> 100000 inw.	10	15	66.7%
	141	612	

Selectie

Hoewel de respons op de enquête zeer groot was en daarmee de basis voor deze publikatie was gelegd, was hiermee het onderzoek nog niet afgerond. De enquête had als hoofddoelstelling erachter te komen welke gemeenten beschikken over kunstzinnige representatiegeschenken. Het was echter niet genoeg om alleen te weten te komen welke gemeenten kunst als representatiegeschenk bezitten. Belangrijk was ook te achterhalen waarom die gemeenten voor kunst hebben gekozen: welke motieven hebben zij voor hun keuze? Voert men beleid op dit gebied? Om op dit soort vragen een antwoord te krijgen, besloten wij een zorgvuldige selectie te maken uit alle gemeenten die over kunstzinnige geschenken beschikken. Deze gemeenten zouden vervolgens benaderd worden, teneinde via een interview een beeld te krijgen van de motieven en de achtergronden voor de keuze van de betreffende kunstzinnige geschenken. Het was, met het oog op deze publikatie, wenselijk om een zo gevarieerd mogelijke keuze te maken. Daarom zijn deze gemeenten niet geselecteerd door middel van een steekproef. De keuze diende zorgvuldig tot stand te komen. Om de selectie zo objectief mogelijk te houden, hebben wij een aantal selectiecriteria vastgesteld:

1. Het geschenk moet bij voorkeur door een beeldend kunstenaar gemaakt zijn. Het voldoet hierdoor aan een zekere mate van *professionaliteit*. Voorkeur zal worden gegeven aan die geschenken, welke door een erkend beeldend kunstenaar zijn vervaardigd.
2. Aan kunstzinnige kwaliteit kunnen ook de factoren *exclusiviteit* en *kwantiteit* gekoppeld worden. Er wordt hier gekeken naar de oplage van een geschenk, en of het een origineel, dan wel een replica betreft.
3. Er zal gestreefd worden naar een selectie op grond van een zo groot mogelijke *diversiteit* van de geschenken naar materiaal en techniek.

4. Ook de factoren *originaliteit* en *creativiteit* spelen een rol. Kiest men voor traditionele, dan wel vernieuwende richtingen.

Naast bovengenoemde criteria kan ook de *prijs* een punt van overweging zijn.

Op basis van deze criteria hebben wij enkele leden van de werkgroep 'Stimuleren Gemeentelijk Beeldende Kunstbeleid' uitgenodigd de uiteindelijke selectie te maken. De interviews, die in november en december 1988 gehouden werden, hebben een duidelijk inzicht verschaft in de vele mogelijkheden die er zijn op het gebied van kunstzinnige representatiegeschenken. Veel van deze interessante initiatieven zijn in de volgende hoofdstukken verwerkt.

Soorten geschenken

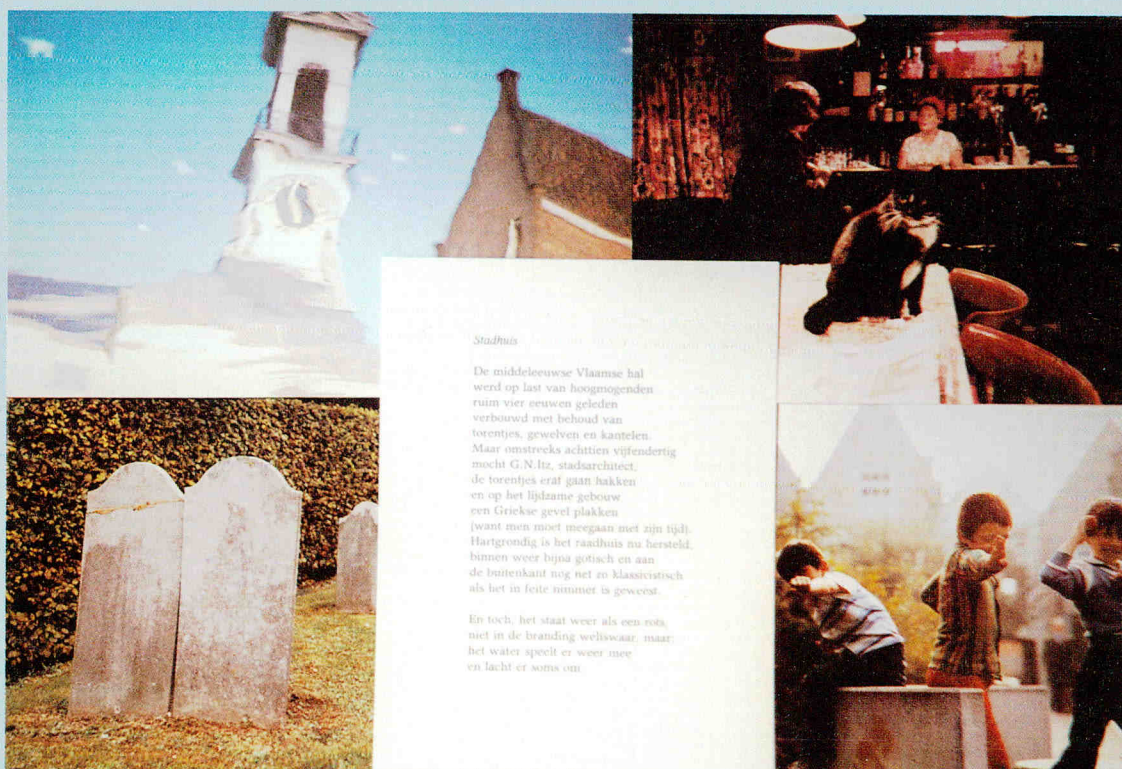
Voor het ontwerpen van kunstzinnige representatiegeschenken wordt een grote verscheidenheid aan materialen en technieken gebruikt. In de meeste gevallen gaat het om kunstwerken die in een bepaalde oplage zijn vervaardigd. De voordelen van werk in oplage kunnen zijn:

- De geschenken worden gestandaardiseerd, waardoor ieder onderscheid vervalst;
- Er is constant een voorraad aanwezig;
- Voorwerpen in oplage zijn bovendien relatief goedkoop.

Veel gemeenten hebben twee-dimensionaal werk. Grafisch werk blijkt vaak de voorkeur te genieten. Een kenmerk van grafisch werk is dat het gemakkelijk reproduceerbaar en financieel aantrekkelijk is. Technieken die veel gebruikt worden, zijn: het etsen, het zeefdrukken en het snijden van hout en linoleum. Tekeningen, aquarellen en gouaches worden minder vaak gebruikt. Deze zijn uniek en kunnen niet in oplage worden gemaakt. Wel komen wij regelmatig reproducties van bestaand werk tegen. Een voorbeeld hiervan is het huidige representatiegeschenk van de gemeente Tholen. Het gemeentebestuur van Tholen heeft in 1984 aan de inmiddels overleden schilder Ben van Rooij opdracht gegeven een vijftiental werken te maken met gebruikmaking van verschillende technieken, waaronder pentekening, gewassen inkt en aquarel. Uit deze vijftien werken zijn er zeven gekozen, waarbij van elk werk 100 natuurgetrouwe kopieën zijn gemaakt. Elke serie van zeven reproducties is, teneinde de exclusiviteit te waarborgen, persoonlijk door de kunstenaar gesigneerd en vervolgens in een representatieve map gestopt. Deze map kreeg als titel 'Impressies van Tholen' (afb. 1).

Ben van Rooij, 'Voormalige veersteiger te Stavenisse', gewassen inkt, 1984, gemeente Tholen

2 Anna Pool en Jan Eijkelboom, 'De kleur van Dordrecht' foto's en teksten, 1986

3 Henk Kuizenga, 'Vlasrepelende mannen', brons, 1988, h. 7cm, gemeente 's-Gravendee

Kunstmappen komen overigens regelmatig voor. Een map is handzaam, ziet er representatief uit en biedt de mogelijkheid om meer dan één werk te laten zien. Bij een losbladige map bestaat bovendien de mogelijkheid om er een prent uit te halen en deze in te lijsten.

Ook op het gebied van de literatuur laten gemeenten zich niet onbetuigd, wat blijkt uit diverse gedichten en verhalen. Regelmatig wordt literatuur gecombineerd met grafisch werk. Vaak is dat dan weer in de vorm van een kunstmap.

'De kleur van Dordrecht', representatiegeschenk van deze gemeente, zou men een uitstekend voorbeeld hiervan kunnen noemen. Het is de titel van een mapje met twintig fotokaarten met in elke kaart een gedicht. Er werden speciale mapjes ontworpen door een kunstenaar voor de verkoopexemplaren en wat 'luxere' mapjes voor de representatiegeschenken. Ook kwamen er vertalingen van de gedichten in respectievelijk het Frans, Duits en Engels. De foto's zijn gemaakt door de Dordtse fotografe Anna Pool en de gedichten komen van de hand van de schrijver Jan Eijkelboom, eveneens uit Dordrecht (afb. 2).

Anna Pool over een dergelijke opdracht:

'Het zou prettig zijn als gemeenten veel opdrachten aan kunstenaars gaven wat betreft representatiegeschenken. Ik denk dan aan boeken, fotomappen en -mapjes, kalenders, mappen met grafiek, objecten of ingelijste kunstwerken, wenskaarten voor de feestdagen. Ook zouden gemeenten een voorbeeldfunctie kunnen hebben naar het bedrijfsleven toe. Misschien kan het jaarlijkse kerstpakket eens vervangen worden door beeldende kunst, een boek of gedichtenbundel.'

Naast twee-dimensionaal werk komen ook veel drie-dimensionale objecten als representatiegeschenk voor. Het gebruik van plastic in brons zijn wij regelmatig tegengekomen. Brons is gemakkelijk reproduceerbaar, omdat het gegoten kan worden. Vaak gaat het hier om verkleinde kopieën van bestaande beelden uit de gemeente. Deze categorie van geschenken is meestal duurder dan bijvoorbeeld grafisch werk. De oplage is in dat geval meestal beperkt. Het ontwerpen en gieten van deze bronzen is uiteraard een kostbare zaak. Toch vallen de kosten per plastic meestal reuze mee, als de gietvorm er eenmaal is.

Een voorbeeld om dit te illustreren, vinden wij in de gemeente 's-Gravendeel. Hier is een miniatuur in brons ontworpen als representatiegeschenk door de beeldend kunstenaar Henk Kuizenga (afb. 3).

In het plantsoen van het gemeentehuis staat een groot bronzen beeld van deze 'Vlasrepelende mannen', dat eveneens door hem is vervaardigd.

Tot het begin van de jaren zeventig was 's-Gravendeel één van de belangrijkste vlascentra in West-Europa. De vlasindustrie is jarenlang de belangrijkste bron van inkomsten voor 's-Gravendeel geweest. Het 'repelen' is een van de onderdelen van de bewerkingprocedure van het vlas.

Een brons is meestal exclusiever dan grafisch werk en wordt dan ook minder frequent uitgereikt. Ook zien wij goedkope afgietsels in kunststof. Dit zijn meestal voorwerpen in een zeer grote oplage, die vaak ook bij de plaatselijke VVV te koop zijn. Door de grote oplage en het goedkope materiaal valt de kunstzinnige waarde van zo'n voorwerp te betwijfelen: het staat wel heel ver af van het origineel.

4 Joke Zaal, 'Opkomend Tij', wandreliëf uit zink en plexiglas, 1987, gemeente Zijpe

In 's-Gravendeel is slechts een beperkt aantal (100) van deze bronzen miniaturen vervaardigd, waarmee de exclusiviteit is gewaarborgd. Door de oplage vallen de kosten erg mee, de beeldjes komen zó op nog geen f 50,- per stuk.

Herkenbaarheid

Veruit de meeste kunstzinnige representatiegeschenken zijn figuratief. Etsen van dorps- of stadsgezichten blijken bij veel mensen goed in de smaak te vallen. Non-figuratief werk komt weinig voor. Kennelijk speelt de herkenbaarheid van een kunstwerk een grote rol. Hierbij valt op dat bij geschenken meestal een link gezocht wordt met de gemeente. Dit is een van de voorwaarden die een kunstenaar tot uiting moet laten komen in zijn ontwerp. Toch willen velen zich nog wel eens vergissen als het gaat om de herkenbaarheid van non-figuratieve kunst. Het wandreliëf van de gemeente Zijpe bijvoorbeeld lijkt in eerste instantie totaal abstract. Bij nadere beschouwing echter blijkt het symmetrisch lijnenspel een gestileerde weergave te zijn van de kanalen rondom Zijpe. Het blauwe plexiglas stelt de Noordzee voor en ook de duinenrij is herkenbaar. Zo kan non-figuratieve kunst een even grote uitdrukingskracht bezitten als figuratieve kunst (*afb. 4*).

Herkenbaarheid bij een representatiegeschenk speelt dus een grote rol. Hoe deze herkenbaarheid terugkomt, ligt veelal in de creativiteit van de uitwerking van het geschenk besloten. Zo heeft de gemeente Amersfoort een boekje met twee verhalen van Piet Mondriaan. Daar Mondriaan overbekend is als schilder, maar praktisch onbekend als literator, leek het het bestuur van de stad een goed idee dit boekje als 'herinnering aan een Amersfoorter, aan de bezoeker, voorbijganger aan te bieden'.

Deze uitgave kwam tot stand met subsidie van de gemeente Amersfoort. Bij de oplage van 3000 exemplaren stond de gemeente garant voor de afname van 1000 exemplaren. De gemeente zal een eventueel tekort subsidiëren. De Afdeling Cultuur omschrijft het boekje als 'een reactie op de traditionele geschenken die ook Amersfoort heeft'. Dank zij deze nieuwe tendens komt de gemeente in 1989 met een fotoboek als representatiegeschenk. Ook dit is een kunstopdracht van de gemeente.

Goedkoop en duur

Iedere gemeente heeft zo zijn eigen interpretatie van het begrip representatiegeschenk. Bij de één gaat het om relatief goedkope kunstvoorwerpen in een grote oplage, die tamelijk frequent uitgereikt worden. Anderen kiezen juist voor een redelijk kostbaar kunstvoorwerp, dat door een gelimiteerde oplage duurder, maar ook exclusiever is.

Een voorbeeld van een gemeente met zeer betaalbare geschenken, is Appingedam. Men heeft hier de zogenaamde 'Boerrigter bolletjes', een creatie van de kunstenaar Han Boerrigter. Han Boerrigter is beeldend kunstenaar en woont en werkt in Mussel. Hij specialiseert zich in glazuren die bij hoge temperaturen gebakken worden. Al enige tijd was hij met kleine ronde vormen aan het experimenteren. De gemeente Appingedam ontdekte dat bij toeval. Men was zo gecharmeerd van deze 'bolletjes' dat men vijftig stuks bestelde bij de kunstenaar. Deze werden ter gelegenheid van de opening van het gerestaureerde raadhuis van Appingedam aan de genodigden uitgereikt als aandenken.

De reacties hierop waren zo positief dat de gemeente besloot om tweehonderd bolletjes bij te bestellen om als representatiegeschenk te gebruiken. Deze bolletjes zijn gedraaid, gebakken en geglazuurd, één voor één, allemaal anders van vorm en kleur. Hoe simpel van vorm ook, toch vraagt het jaren oefening

5 Han Boerrigter, 'Boerrigter bolletjes', keramiek, 1983, gemeente Appingedam

om een gaaf bolletje te draaien. Na drogen en eenmaal bakken wordt de glazuur aangebracht die haar fascinerende kleur krijgt bij 1360 graden Celsius. De Boerrigter bol kan bijvoorbeeld gebruikt worden als presse-papier (afb. 5).

Han Boerrigter over zijn glazuren:

*'De glazuren zijn voor mij heel essentieel. De veelkleurigheid van mijn glazuren zijn kenmerkend. Ik ben kleurgevoelig - de hele natuur is voor mij een kleurenpalet - al het groen - het blauw van de lucht - kleuren van vlinders en insecten. De nek van een wilde eend - ik zie het, het ontroert me en ik zou die kleur willen maken in mijn glazuren. Soms denk ik wel eens, dat ik alleen maar vormen draai om mijn glazuren te kunnen laten zien, mijn nog ongeziene palet. Ik beheers glazuren in grote lijnen. Het wonder blijft. Er zijn dingen, die in mijn oven gebeuren, en die mijn voorstellingsvermogen te boven gaan en mijn stoutste dromen overtreffen.'*¹

Een voorbeeld van een kostbaar en exclusief geschenk is dat van de gemeente Zijpe in Noord-Holland. Door de gelimiteerde oplage van tien stuks is dit wandreliëf van kunstenaar Joke Zaal relatief duurder.

Dit reliëf, getiteld 'Opkomend Tij', geeft het karakteristieke van het landschap van de gemeente Zijpe weer: de zee, de duinen en de waterwegen die het polderlandschap doorkruisen. Het initiatief tot het geven van deze kunst-opdracht is afkomstig van de Stichting Culturele Raad Zijpe. Bij deze opdracht is het principe van een open inschrijving gehanteerd, waarvoor de kunstenaars binnen de gemeente Zijpe zijn aangeschreven. De keuze viel uiteindelijk op het wandreliëf van Joke Zaal. Dit geschenk wordt slechts uitgereikt in uitzonderlijke gevallen en dus veel minder frequent dan bijvoorbeeld de 'Boerrigter bolletjes' of andere kunstvoorwerpen in een grote oplage.

Joke Zaal, beeldend kunstenaar, over haar kunstwerk:

'Mijn vormen geef ik het metaal op de manier van de koperslager: 'het drijven' van metaalplaat met behulp van hamers en 'tassen'. Wanneer de onderdelen al kloppend de gewenste vorm hebben gekregen, worden ze aan elkaar gesoldeerd. Een zetbankje verleent regelmatig assistentie.

Is de techniek afgekeken van de koperslager, het materiaal betrek ik van de loodgieter: hetzelfde zink dat (voor de toepassing van PVC) gebruikt werd voor dakgoten en regenpijpen, oogt na een geduldige polijstbeurt als roestvrij staal. Zink is een weinig gebruikt materiaal in kunst en kunstambacht. Dat heeft wellicht een technische oorzaak; zink is niet, zoals koper en messing, uit te gloeien zodat het weer zacht en dus makkelijker bewerkbaar wordt. Zink wordt bij iedere hamerslag harder en minder elastisch, breekbaarder. Een werkstuk zal daardoor uit relatief meer delen samengesteld moeten worden (en je hebt eerder last van een tennisarm).

Ik geef doorgaans toch de voorkeur aan zink, vanwege zijn niet opdringerige kleur, die ruimte geeft aan de vorm. Ik combineer het graag met blauw of grijs plexiglas. Het plexiglas laat het transparante karakter van het water, een niet weg te denken factor in Zijpe, goed tot zijn recht komen. De materialen plexiglas en zink symboliseren hoe de elementen water en land elkaar bestrijden en bevestigen.'

Uit de enquête is gebleken, dat nogal wat gemeenten beschikken over geschenken, waarvan de productie uitbesteed wordt aan bedrijven. Wij doelen hierbij bijvoorbeeld op voorwerpen als glas-in-lood raamhangers, keramiek uit pottenbakkersateliers, penningen en wandborden. In zulke gevallen kiest de gemeente voor uitbesteding aan hiervoor gespecialiseerde instellingen. Wij willen hier even stil staan bij de kunstzinnige waarde van veel van dergelijke objecten. Meestal hebben deze bedrijven of ateliers ontwerpers in dienst, die

Ambachtelijk en industrieel

gegevens ontleend aan:

SCHEPPEND AMBACHT, tweemaandelijks tijdschrift voor toegepaste kunst.

nr. 5, (oktober 1979)

al dan niet in overleg met de gemeente tot een ontwerp komen. Het ontwerp wordt vervolgens door dat bedrijf uitgevoerd in een bepaalde oplage. In lang niet alle gevallen echter gaat het om ontwerpen van beeldend kunstenaars. Meestal gaat het, vooral bij de kleinere bedrijven, meer om ambachtelijke dan om kunstzinnige voorwerpen. Bij grote bedrijven is vaak sprake van industrieel vervaardigde objecten in een grote oplage, die nauwelijks meer kunstzinnig genoemd kunnen worden. Het gaat daar tenslotte om een wel heel erg grootschalige en onpersoonlijke aanpak.

Onderscheidingstekens

In deze publikatie richten wij ons nadrukkelijk op kunstzinnige representatiegeschenken. Toch komen wij regelmatig kunstzinnige geschenken tegen, die niet onder representatie vallen, maar die in het kader van stimulering van kunst binnen de gemeente niet minder interessant zijn. Veel gemeenten beschikken namelijk over onderscheidingstekens zoals erepenningen en plaquettes, die in de regel niet meer dan eens per jaar worden uitgereikt. De vaak kostbaar uitgevoerde onderscheidingstekens zijn nadrukkelijk bedoeld als huldeblijk voor de ontvanger. Hierbij is het aspect presentatie van de gemeente meestal minder belangrijk dan bij representatiegeschenken. Daarnaast bezit een officiële huldeblijk meestal een belangrijke symbolische waarde.

Erepenningen

Bij onderscheidingstekens wordt meestal gedacht aan erepenningen. Inderdaad is de erepenning een geliefd en veel voorkomend onderscheidingsteken. Een onderscheiding in de vorm van een penning wordt meestal uitgevoerd in brons, zilver of goud. Het is zeker aantrekkelijk om zo'n kostbaar voorwerp op een kunstzinnige manier vorm te geven. Helaas zien wij maar al te vaak dat men de vormgeving en produktie overlaat aan grote, gespecialiseerde bedrijven. Dat is jammer, omdat juist een beeldend kunstenaar extra cachet aan zo'n ereblijk kan geven. Het is immers veel aardiger om een professioneel vorm gegeven, ambachtelijk vervaardigd kunstvoorwerp te ontvangen dan een machinaal produkt.

Een goed voorbeeld van een kunstzinnig onderscheidingsteken is de erepenning van de gemeente Bergen NH. Deze bronzen penning is uitgevoerd door de beeldend kunstenaar Theo Mulder. Op de beeldzijde staat een vrije impressie van het dorp Bergen aan de voet van de duinen. Op de letterzijde heeft de kunstenaar een persoonlijke visie op het gemeentewapen gegeven (afb. 6 en 7).

Theo Mulder over zijn ontwerp:

'Uit het wapen ontsnappen de merletten. Dit is een verwijzing naar de kunstenaars, die van oudsher in Bergen een belangrijke rol hebben gespeeld. Ondanks het vrijwel ontbreken van snavel en pootjes laten de merletten zich niet beknotten; zij kunnen wel vliegen en weten daardoor uit het keurslijf te breken. Hun bevolgenheid is voor de samenleving als het zout in de pap.'

Zo kan een traditioneel onderscheidingsteken toch een eigentijds en kunstzinnig karakter krijgen.

De gemeente Tegelen bezit een bronzen plastiek, de 'Trias Tegula'. Deze plastiek, gemaakt door Har Cremers, verbeeldt 'een actieve kleibewerker, een energieke ijzergieter en een inspirerende passiespeler'. Hiermee wil de gemeente Tegelen haar identiteit uitdragen.

Het is een dermate exclusief object, dat men nauwelijks meer van een representatiegeschenk kan spreken. De gemeente spreekt dan ook van een

6 en 7 Theo Mulder, brons, 1986, gemeente Bergen NH, Ø 11 cm

8 Har Cremers, 'Trias Tegula', brons, h. 21 cm, 1983, gemeente Tegelen

onderscheidingsteken. Bij de uitreiking van de Trias Tegula worden strakke normen gesteld. De plastiek wordt maximaal één keer per jaar uitgereikt.

De ontvanger moet zich vele jaren ingezet hebben voor de gemeente, mag daarbij niet beroepsmatig bezig zijn en moet voor vernieuwing staan. Een geschenk als de Trias Tegula bezit daardoor dezelfde symbolische waarde en exclusiviteit als een erepenning (*afb. 8*).

Op het gebied van kunstzinnige onderscheidingstekens zijn er nog heel wat mogelijkheden. Zo initieerde de Stichting Françoise van den Bosch, samen met Galerie Het Kapelhuis in Amersfoort de manifestatie 'Kunstobject als onderscheiding', die voor het eerst gehouden werd in november 1987. Deze manifestatie kwam onder andere voort uit onvrede met de bestaande, traditionele onderscheidingstekens: 'Lange tradities rechtvaardigen de behoudzucht ten aanzien van onderscheidingen op revers, van medailles en van onderscheidingen in de prijzenkast van succesvolle sportverenigingen, terwijl de onderscheiding uit de aard van haar betekenis toch een middel tot onderscheid zou moeten zijn'.²

Voor de manifestatie 'Kunstobject als onderscheiding' werden ruim vijftig kunstenaars uitgenodigd om een ontwerp in te zenden. Dit ontwerp moest voldoen aan de voorwaarde van multipliceerbaarheid en tevens ruimte bieden voor een inscriptie. De uitgenodigde kunstenaars vertegenwoordigden verschillende disciplines, zoals beeldhouwers, sieraadontwerpers en industrieel ontwerpers.

Bij deze manifestatie was het spannend om te zien hoe de vastgelopen vormgeving van de onderscheiding weer een nieuw bestaansrecht krijgt als een groot aantal goede kunstenaars en ontwerpers met dit thema aan de slag gaat.

De manifestatie wilde aantonen, dat overheidsinstellingen en het bedrijfsleven kunstvoorwerpen als relatiegeschenken in een beperkte oplage kunnen kopen. Het initiatief resulteerde in een samenwerking op het gebied van relatiegeschenken tussen Galerie Het Kapelhuis en de Stichting Kunst en Bedrijf.

Sommige gemeenten koppelen hun onderscheidingsteken aan een bepaalde, jaarlijks terugkerende gebeurtenis. Zo heeft de gemeente Rijsbergen sinds 1987 ter stimulering van de plaatselijke cultuur een zogenaamde cultuurprijs in het leven geroepen. Ieder jaar heeft Rijsbergen een bepaald cultureel thema, zoals toneel, muziek, beeldende of audiovisuele kunst. De gemeente geeft jaarlijks een publikatie uit waarin het thema nader wordt omschreven. Iedereen kan daar vervolgens op inschrijven. Een onafhankelijke jury, die deskundig is op het gebied van diverse vormen van kunstbeoefening, wordt door burgemeester en wethouders benoemd voor een periode van vier jaar. Deze jury heeft een adviserende taak, op basis waarvan de gemeente de prijs al dan niet uitreikt. De gemeente zal echter niet snel tot een andere keuze komen dan de jury. De hele procedure rondom deze cultuurprijs is juridisch vastgelegd.

De prijs bestaat, naast een geldsom, uit een bronzen plastiek. De heer Douenburg van de gemeente Rijsbergen ziet de cultuurprijs behalve als onderscheidingsteken, tevens als een vorm van representatie in de ruimste zin van het woord.

Cultuurprijs

² Brochure KUNSTOBJECT ALS ONDSCHIEDING, Stichting Kunst en Bedrijf, en Galerie Het Kapelhuis (februari 1988)

Douenburg: 'Er zijn lovende reacties gekomen op dit idee. Sommige gemeenten hebben het plan voor een cultuurprijs overgenomen. Vooral voor kleine gemeenten is dit aantrekkelijk, omdat het heel goed betaalbaar is.'

Het mes snijdt bovendien aan twee kanten: door het instellen van de cultuurprijs krijgt het cultuurbeleid binnen de gemeente een belangrijke stimulans. Tevens zal, door het laten vervaardigen van een kunstwerk hiervoor, het opdrachtenbeleid op het gebied van beeldende kunst positief beïnvloed worden.

Samenvattend kunnen wij stellen, dat ook onderscheidingstekens zich bij uitstek lenen voor kunstzinnige uitingen. Kunstenaars kunnen een officiële ereblijk op een persoonlijke manier vorm geven, wat de ontvanger zeer op prijs zal stellen. Naast opdrachten tot het ontwerpen van de bekende onderscheidingstekens, kan men ook kiezen voor een meer vernieuwende aanpak, die ongetwijfeld tot verrassende resultaten zal leiden. De mogelijkheden zijn, net zoals wij bij representatiegeschenken hebben kunnen zien, heel groot.

Beleid

Ontwikkelingen

Bij veel openbare instellingen profileert men zich de laatste jaren steeds duidelijker naar buiten toe. Zakelijkheid is hier een kenmerk van. Als reactie op allerlei bezuinigingen groeit de noodzaak zich te verantwoorden. Men moet opvallen om gehoord te worden en om bepaalde subsidiestromen niet mis te lopen. Deze profilering vereist een flinke dosis vindingrijkheid en creativiteit.

Ook gemeenten blijven bepaald niet achter bij deze tendens. In een aantal gevallen kenmerkt dit zich door het begrip 'city-marketing'. Ook gaat men steeds meer over tot het voeren van een huisstijl, die terug te vinden is in briefpapier, publikaties en affiches. Nieuwe logo's, die daar deel van uitmaken, worden vaak door grafisch vormgevers ontworpen. Men probeert een geloofwaardig, eigentijds imago te kweken, waarbij profilering en dus professionaliteit sleutelwoorden zijn.

Kunstzinnige representatiegeschenken kunnen hieraan een bijdrage leveren, want ook geschenken bepalen voor een deel de presentatie naar buiten toe. Kunst kan daarbij een eigentijdse uitstraling bewerkstelligen.

De gemeente Alkmaar is op dit moment bezig met het laten vervaardigen van een kunstzinnig representatiegeschenk. Het kunstwerk moet gebaseerd zijn op de slagzin 'Alkmaar, koploper van de Randstad'. Hieruit spreekt duidelijk de behoefte tot profilering. Alkmaar vindt dat het geschenk dit nieuwe gezicht van de gemeente duidelijk moet weergeven.

Voor de totstandkoming van haar kunstzinnig geschenk werkt de gemeente Alkmaar samen met de Stichting Kunst en Bedrijf. Deze stichting geeft kunstadviezen aan bedrijven en overheidsinstellingen en bemiddelt bij aankopen en opdrachten. Ook kunstzinnige representatiegeschenken behoren tot het werkveld van Kunst en Bedrijf. Voor de gemeente Alkmaar zoekt de stichting naar kunstenaars die aan de opdrachtomschrijving van de gemeente zouden kunnen voldoen. De gemeente maakt vervolgens een voorselectie op basis van het bestaande werk van de kunstenaars. Daartoe kan eventueel atelierbezoek plaatsvinden. De voorgeselecteerde kunstenaars maken daarna een schetsontwerp van het te realiseren geschenk. Op basis daarvan maakt de gemeente een definitieve keuze. Het representatiegeschenk van Alkmaar komt dus zorgvuldig en in nauw overleg met deskundigen tot stand. De kans op teleurstellingen zal daardoor aanzienlijk verkleind worden.

Een extreem voorbeeld van een gemeente die zich duidelijk profileert, is Rotterdam. De kunstzinnige geschenken moeten hier duidelijk maken dat Rotterdam, naast een wereldhaven van formaat, een ambitieuze groeistad is. Een stad als Rotterdam beschikt over ruime mogelijkheden. Niet alleen kan men meer geld uittrekken voor kunstzinnige geschenken dan de meeste kleinere gemeenten, men heeft ook een grote verscheidenheid aan profes-

Belang kunstzinnige representatiegeschenken

sionele kunstenaars in huis, die niet zelden landelijk bekend zijn. Men heeft hier een grote hoeveelheid kunstzinnige geschenken, die elk bestemd zijn voor een specifieke doelgroep. Kunstzinnige representatiegeschenken worden vooral uitgereikt op internationaal niveau. Hierin onderscheidt Rotterdam zich wel heel sterk van andere gemeenten.

Behalve profilering zijn er meer redenen om te kiezen voor kunstzinnige representatiegeschenken. Burgemeester Ritsema van Bergen (NH) geeft drie punten aan die bij representatiegeschenken van belang zijn:

- De sociale spreiding van kunst;
- Het inkomensbelang van de kunstenaar;
- De profilering van de gemeente.

In de meeste gevallen worden representatiegeschenken slechts bij speciale gelegenheden uitgereikt, maar hier vormt hierop geen uitzondering, maar hier is de sociale spreiding van kunst ook van belang. Immers, hoe vaak zien wij dat bij een school die een jubileum viert, ook de schoolkinderen een originele zeefdruk mee naar huis krijgen? Bergen hoopt onder andere op deze manier kunst meer onder de aandacht van de mensen te brengen.

In dit licht zouden wij ook kerst- en nieuwjaarskaarten willen zien. Deze zouden steeds opnieuw door een andere kunstenaar kunnen worden ontworpen. De gemeente Leiden geeft hiertoe al sinds enkele jaren opdracht.

Door de afschaffing van de BKR zijn veel kunstenaars in hun mogelijkheden beperkt. Het voeren van een actief opdrachtenbeleid, ook op het gebied van representatiegeschenken, kan een bijdrage leveren aan het inkomen van de kunstenaar. Dit is het geval in Bergen, dat haar bekendheid te danken heeft aan de kunstenaars van de Bergense School. Hiernaast wil men ook minder bekende kunstenaars de mogelijkheid bieden om zich te presenteren. Kunstzinnige representatiegeschenken zijn in Bergen dus niet alleen bedoeld als profilering van de gemeente.

Anna Pool, beeldend kunstenaar uit Dordrecht en ontwerpster van eerder genoemd representatiegeschenk uit deze gemeente hierover:

'Zelf heb ik ongeveer tien jaar in de BKR gezeten. Dit soort opdrachten zal het gat niet kunnen vullen dat ontstaan is door het verdwijnen van de BKR. Niet bekend is dat kunstenaars vroeger via de BKR ook veel opdrachten uitvoerden. Gemeentelijke en andere non-profit instellingen konden op basis van materiaalvergoeding opdrachten geven aan kunstenaars. De BKR vergoedde het salaris van de kunstenaar. Dit maakte het deze instellingen mogelijk dure opdrachten te geven voor weinig geld. Nu de BKR is opgeheven, kunnen ook deze opdrachten niet meer doorgaan. Dit betekent een versraling van het culturele klimaat.'

Beleidsformulering

Veel gemeenten zien het belang van kunstzinnige representatiegeschenken in. Toch komt het maar weinig voor dat men een beleid geformuleerd heeft met betrekking tot kunstzinnige geschenken. Voor onderwerpen als kunst en cultuur wordt altijd een beleid gemaakt, meestal in de vorm van een kunstnota. Bij representatiegeschenken is dat niet zo. Zelfs als men over heel aardige kunstzinnige geschenken beschikt, blijkt maar al te vaak dat men daarover niets op papier heeft staan. Wij denken hierbij aan zaken als beleid op langere termijn, adviescommissies en richtlijnen voor de keuze van een kunstenaar. Dit wil niet zeggen dat er geen ideeën zijn, maar het illustreert wel dat het onderwerp kennelijk nog niet belangrijk genoeg is om daarvoor

daadwerkelijk een beleid te formuleren.

In Deventer wordt op een eigentijdse manier gedacht over kunst en cultuur. Er wordt gestreefd naar een structureel beleid op dit gebied. Het beleidsplan Culturele Zaken 1988-1992 van de gemeente getuigt hiervan. Men spreekt in het hoofdstuk Beeldende Kunsten zowel over representatiegeschenken als over het inkomensbeleid van de beeldend kunstenaars na de BKR. Bij opdrachten aan beeldend kunstenaars ontwikkelt een speciale commissie het idee, de kunstenaar geeft hier vervolgens zijn eigen invulling aan. Prioriteit wordt gegeven aan kunstenaars uit Deventer en de regio. Men wil in Deventer het cultuurbeleid ook laten uitwaaiëren over andere sectoren in de gemeente, wat tot uiting kan komen in bijvoorbeeld een uniforme kunstzinnige huisstijl. In de toekomst is men zeker van plan op deze weg door te gaan.

Naast een blijvende stroom traditionele geschenken hanteert men in Deventer ook kunstzinnige geschenken. Momenteel beschikt men over een bronzen presse-papier. Deze is ontworpen door Jilles Waagmeester, een plaatselijk beeldend kunstenaar. De presse-papier kreeg als titel mee 'de vier gezichten van de stad Deventer'. De vier zijden ervan ontwikkelen zich van een herkenbare naar een steeds vrijere vorm. Zowel de begrippen oud als nieuw komen erin naar voren (afb. 9).

De gemeente heeft al meer werk van hem gekocht. Naast afspraken over prijs, aantal en verwerking van de naam van de gemeente, was de opdracht zeer vrij. Over aanmaak en uitreiking zijn mondelinge afspraken gemaakt. De oplage van de presse-papier bedraagt 100 exemplaren, wat men graag wil standaardiseren om op die manier geregeld over een nieuw geschenk te beschikken. Ook van het vorige kunstzinnige geschenk, een ets, bedroeg de oplage 100 exemplaren.

Jilles Waagmeester werkt met de materialen terra, natuursteen, brons, beton, gips, granito en hout. Ook schrijft en publiceert hij gedichten. De kunstenaar over deze opdracht:

'Een opdracht van de overheid is nu niet bepaald een dagelijkse gebeurtenis, daarom des te verheugender. Het toeval wilde dat toen ik deze opdracht kreeg ik net bezig was een gedichtenbundel te realiseren met gedichten, hoofdzakelijk geënt op de stad Deventer. Ik hoefde niet de stad twaalf keer rond te fietsen om sfeerimpressies op te doen om tot een ontwerp te komen, daar één van de eisen die de gemeente stelde was dat het iets van Deventer moest laten zien.'

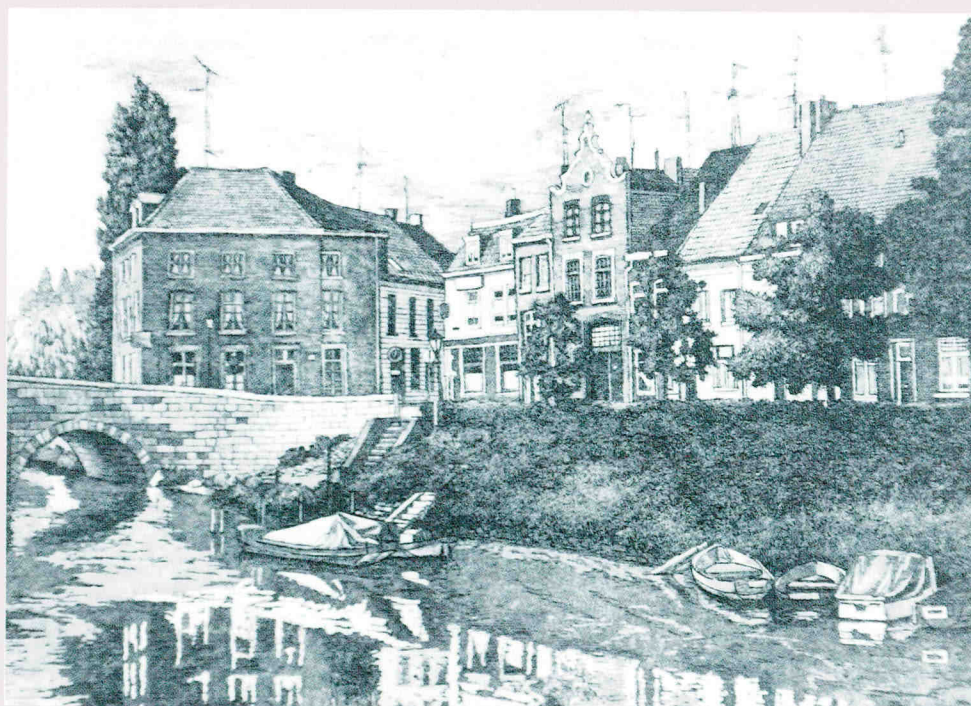
Ook op andere plaatsen is reeds een samenhangend beleid geformuleerd. In Roermond is het beleid met betrekking tot kunstzinnige representatiegeschenken eveneens vastgelegd in een nota. Hierin staan ook al ideeën voor de toekomst, bijvoorbeeld een prijsvraag onder plaatselijke kunstenaars. Ook Nijmegen is op dit moment een rapport aan het voorbereiden met als onderwerp 'kunst als representatiegeschenk'. Men wordt daarbij geadviseerd door de Dienst Kunst en Cultuur en het Museum 'Commanderie van Sint-Jan'.

Representatie kan men ook zien in het bredere verband van kunstbeleid. In de gemeente Zijpe is in de begroting van 1989 een fonds gevormd waaruit in de toekomst door de gemeente kunstwerken kunnen worden aangeschaft.

Aangezien gemeenten meestal wel ideeën hebben, zou het jammer zijn als

9 Jilles Waagmeester, 'De vier gezichten van de stad Deventer', brons, h 11 cm, 1988

10 Karin Deneer, ets/aquatint, 1988, gemeente Roermond

deze niet uitgewerkt worden. Het kan verhelderend zijn om deze ideeën in een nota verder vorm te geven. Dit zal in ieder geval meer duidelijkheid verschaffen en tevens de kans vergroten dat kunstzinnige representatiegeschenken binnen de gemeente serieus worden genomen.

Randvoorwaarden

Bij het verstrekken van een opdracht tot vervaardiging van een kunstzinnig geschenk, hebben gemeenten meestal duidelijke ideeën over hoe het geschenk er uit zou moeten zien. Vrijwel altijd formuleert men een aantal randvoorwaarden waar het geschenk aan moet voldoen. Vaak vraagt men naar een zekere herkenbaarheid. Iedere gemeente heeft daar haar eigen ideeën over.

De gemeente Roermond beschikt sinds kort over drie verschillende etsen op groot formaat van Karin Deneer, die allemaal een herkenbaar, natuurgetrouw beeld geven van enkele bekende stukjes Roermond. De etsen dienen hoofdzakelijk uitgereikt te worden bij gouden bruiloften en 50- en 75-jarige jubilea van plaatselijke verenigingen. De gemeente zocht voor deze groepen een passend geschenk in de kunstzinnige sfeer en heeft daarom bewust gekozen voor deze enigszins traditionele, maar vakkundig gemaakte etsen (afb. 10).

De gemeente Wijchen heeft herkenbaarheid ook vooropgesteld voor haar representatiegeschenk. Men heeft de Wijchense kunstenaar Harrie Gerritz opdracht gegeven tot het vervaardigen van zes zeefdrukken. Daaruit heeft men er drie gekozen. Deze zijn gereproduceerd en in een map gestoken met een oplage van 100 stuks. De zeefdrukken bevatten onmiskenbaar Wijchense elementen. Gerritz heeft daar echter zijn eigen invulling aan gegeven en heeft deze herkenbare elementen op een speelse manier in zijn eigen stijl ingepast. De gemeente heeft de kunstenaar niet veel beperkingen opgelegd. Het begrip herkenbaarheid werd op deze manier geen randvoorwaarde, maar een richtlijn voor de kunstenaar (afb. 11).

Harrie Gerritz over zijn ontwerp en de opdracht:

Toen ik ervoor gevraagd werd was het idee er zo. Sinds jaar en dag zwerf ik rond de monumenten van mijn geboortegrond, in het Land van Maas en Waal.

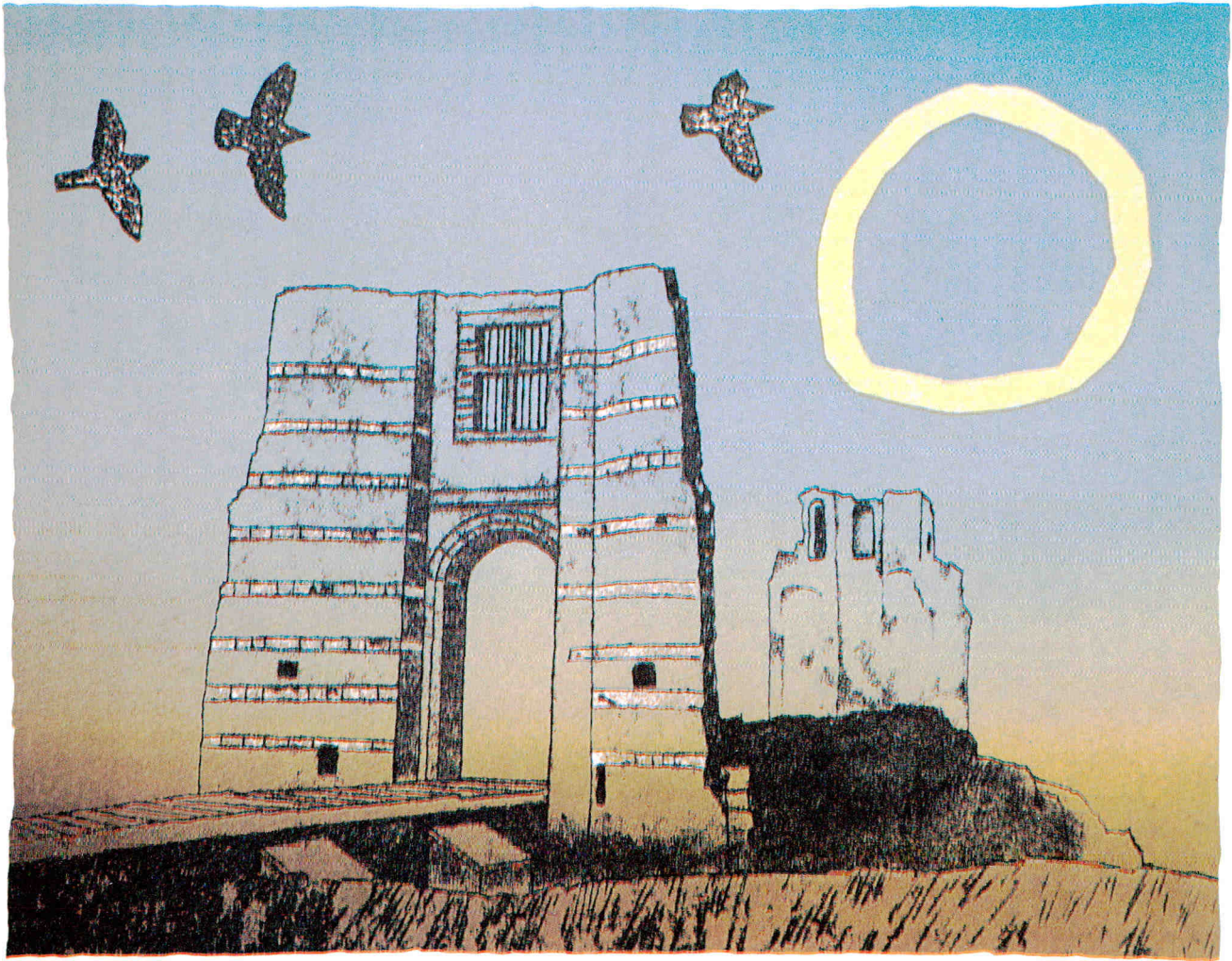
Het zijn de mysterieuze tekens uit het verleden die het hebben volgehouden door de eeuwen heen; die aan natuurgeweld, overstromingen, twisten, oorlogen, ruilverkavelingen, herindelingen en snelwegtracé's zijn ontsnapt. Voor een landschapschilder zijn deze monumenten de markante punten die zich verheffen in het vlakke rivierenland.

Tekens die door hun hoogte een verbinding vormen tussen aarde en lucht, het onbereikbare, de wijzers naar de kosmos. Tekens waarin in vroeger tijden de noodklok luidde als er ergens gevaar dreigde.

In de gemeente Wijchen staan een aantal van die bijzondere tekens. Binnen de gemeentegrenzen maar liefst: 4 kastelen (of adellijke huizen) waarvan één in een ruïneuze staat; 4 historische kerken en torens en enkele eeuwenoude molens.

In mijn schilderijen komen de tekens voor als een bijna abstracte vorm; slechts refererend aan de bestaande vormen van een kasteel of toren. Voor de opdracht van de gemeente Wijchen ben ik echter dicht bij de werkelijkheid gebleven en heb de monumenten zo realistisch mogelijk verbeeld'.

De gemeente Voorst heeft besloten tot het laten vervaardigen van een verkleinde kopie in brons van het beeldhouwwerk 'het Formulier'. Dit beeld van Theo Schreurs, dat voor het gemeentehuis staat, is binnen de gemeente vrij bekend. Men heeft de kunstenaar opdracht gegeven een verkleinde kopie te maken in een oplage van vijftien stuks. De kopie is geïnspireerd op het

11 Harrie Gerritz, 'Kasteelruïne Batenburg', zeefdruk, 1984, gemeente Wijchen

12 Theo Scheurs, 'het Formulier', brons, h. 12 cm, 1984, gemeente Voorst

grote origineel, maar heeft een 'grovere' detaillering. Het is bewust geen mechanische kopie. De gemeente Voorst wil door 'het Formulier' herkenbaar zijn en een eigen gezicht hebben (*afb. 12*).

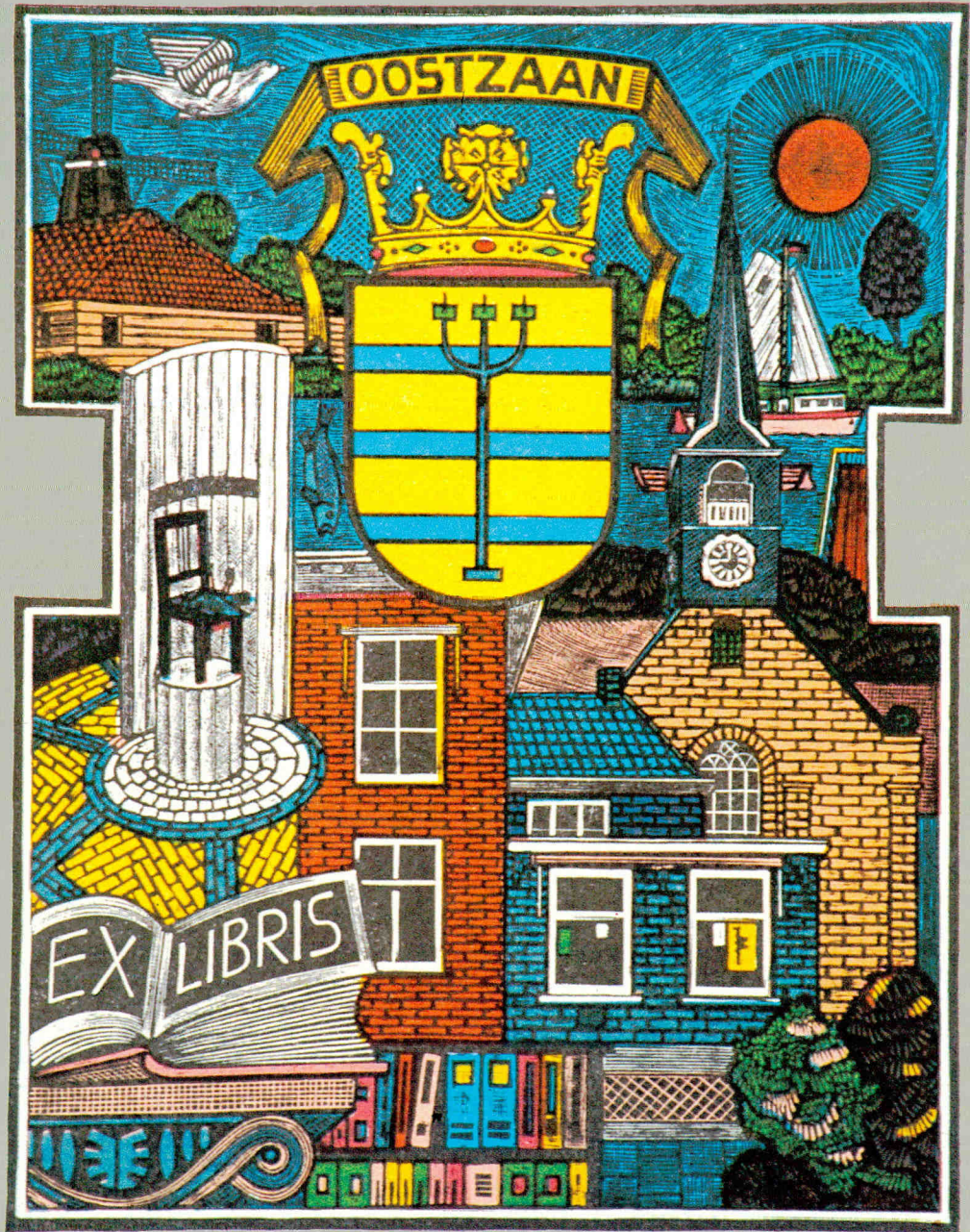
De gemeente Bergen NH geeft altijd een globale opdrachtomschrijving aan de kunstenaar. Beperkingen zijn slechts van technische aard, zoals formaat, oplage, materiaal of kosten. Wel dient het geschenk een bepaalde norm te doorstaan. Daartoe is er een externe adviescommissie opgericht. Daarnaast mag de oplage van een kunstzinnig geschenk nooit groter zijn dan 200 exemplaren, omdat dan de kunstzinnige waarde door de grote oplage teniet wordt gedaan.

Aan ieder geschenk zijn wel enige randvoorwaarden verbonden. De meeste gemeenten willen dat zij zichzelf, op welke manier dan ook, in het geschenk terugvinden. Dat leidt tot randvoorwaarden, van globaal tot strak, van een gemeentewapen als inscriptie tot een realistische weergave van het raadhuis. Het is echter belangrijk, om niet al te veel voorwaarden aan een geschenk te gaan stellen. Het moet tenslotte geen compromis-kunstwerk worden, waar noch de gemeente noch de kunstenaar echt tevreden mee is. Teneinde een goed kunstzinnig geschenk te kunnen presenteren, zal de kunstenaar dan ook de nodige vrijheid moeten krijgen.

Normen voor toekenning

Normen voor toekenning van kunstzinnige geschenken hangen voornamelijk af van de exclusiviteit van een geschenk. Relatief goedkope kunstvoorwerpen, zoals een ets in grote oplage, worden sneller uitgereikt dan kunstwerken in een gelimiteerde oplage van tien stuks en een kostprijs van enkele honderden guldens. In de meeste gevallen worden kunstzinnige geschenken slechts bij speciale gelegenheden uitgereikt. Men heeft niet op papier staan wie er nu precies voor een geschenk in aanmerking komt; hooguit geeft men enkele richtlijnen. Een exacte, sluitende formulering is een onmogelijke zaak. Normen voor uitreiking zijn daardoor meestal subjectief. De meeste gemeenten vinden het om die reden dan ook niet nodig om strak geformuleerde normen te hanteren.

Kunstzinnige representatiegeschenken worden bijvoorbeeld uitgereikt bij uitzonderlijke prestaties van burgers, jubilea, afscheidsrecepties, hoog bezoek en uitwisselingscontacten. Vele kunstzinnige geschenken bevinden zich echter op het vage grensvlak tussen relatie- en representatiegeschenk en zullen daarom bij meer gelegenheden uitgereikt worden dan bovenstaande.

13 Jan Battermann, ex-libris, 1988, gemeente Oostzaan

Kosten en financiering

Kunstzinnige representatiegeschenken hoeven beslist niet onbetaalbaar te zijn. Het is een mythe dat kunst per definitie duur moet zijn. Ook is het niet zo dat deze geschenken alleen zijn weggelegd voor de grote steden. Tabel 1 illustreert dit duidelijk (zie pag. 9).

De meeste gemeenten die door ons geïnterviewd zijn, zijn van plan in de toekomst op de ingeslagen, kunstzinnige weg verder te gaan. Hoewel het budget in veel gevallen niet echt riant is, slaagt men er toch in om met kunstobjecten voor de dag te komen die de moeite meer dan waard zijn.

Uit de schriftelijke enquête onder alle gemeenten is desondanks gebleken, dat men de ontoereikende financiële middelen als het belangrijkste obstakel ziet om over te gaan op kunstzinnige geschenken. Toch zijn er ondanks de vaak slechte financiële situatie voldoende mogelijkheden. Wel is het zo dat er keuzes gemaakt moeten worden. De meeste gemeenten beschikken momenteel namelijk over traditionele geschenken als stropdassen, tinnen borden en weggevertjes (bedrukte pennen, blocnotes e.d.), die handenvol geld kosten. Door dit soort geschenken te beperken of achterwege te laten, kan een grote hoeveelheid geld vrijkomen, die aan kunstzinnige geschenken kan worden besteed. Vaak gaat het dus niet om ontoereikende financiële middelen, maar om het ontbreken van de wil of durf een kunstzinnige richting in te slaan.

Het is natuurlijk niet zo dat kunst goedkoop is. De kosten kunnen echter beperkt worden door kunstwerken in een bepaalde oplage te laten vervaardigen. Bij dergelijke multiplicerbare kunst zijn de aanloopkosten, bijvoorbeeld het maken van een drukvorm of mal, wel hoger, maar door de oplage worden de exemplaren per stuk goedkoper. Bovendien beschikt men op die manier over een grote voorraad geschenken. Nadeel van een grote oplage is, dat de exclusiviteit er door verminderd wordt.

Grafisch werk zoals etsen en zeefdrukken kosten per stuk gemiddeld tussen de f40,- en de f100,-, bij een oplage van zo'n 100 exemplaren. Hout- en linoleumsnedes zijn meestal wat duurder, omdat de vervaardiging van de drukvorm arbeidsintensiever is. Toch slaagt een gemeente als Oostzaan erin om de kosten voor een houtsnede tot het minimum te beperken. Oostzaan heeft Jan Battermann opdracht gegeven tot het ontwerpen van een 'ex-libris' voor de gemeente. Het snijden van het houtblok voor de ex-libris was relatief duur, maar als compensatie hiervoor koos de gemeente voor de grote oplage van 1000 exemplaren, iets wat gemakkelijk kan met een houtblok. Daardoor is het geschenk alleszins betaalbaar. Iedere ex-libris wordt persoonlijk door de kunstenaar gesigneerd. Dit is ongebruikelijk bij een grote oplage als deze. Mede daardoor is het een origineel geschenk geworden dat als zeer positief wordt ervaren (*afb. 13*).

De Amsterdamse schilder en graficus Jan Battermann houdt zich als één van de weinigen nog bezig met de vervaardiging van ex-libris. De meeste hiervan maakt hij in opdracht voor particulieren. Daarnaast ontwerpt hij diverse aankondigingen (onder andere voor het Stedelijk Museum in Amsterdam), geboortekaartjes, nieuwjaarswensen en boekillustraties. Voor zijn grafisch werk gebruikt hij doorgaans de techniek van de houtgravure, die hij eventueel aanvult met linokleuren. Dergelijke opdrachten stellen altijd beperkingen. Het werken met kleur geeft hem daardoor meer vrijheid en creativiteit.

Jan Battermann is echter vooral schilder. De inmiddels 80-jarige kunstenaar kwam na zijn opleiding aan diverse kunstacademies in aanraking met de COBRA-beweging, waar enkele studiegenoten deel van uitmaakten. Aangezien hij in die tijd meer naar het figuratieve in de kunst neigde, besloot hij niet in deze beweging te stappen. Toch ontwikkelde zijn stijl zich in de loop der jaren steeds meer naar het non-figuratieve toe. Hij is thans aangesloten bij diverse kunstenaarscholen, waaronder de Stuwing, de Brug en Sint Lucas. Battermann heeft tijdens zijn loopbaan geëxposeerd in diverse landen. Ondanks het feit dat zijn werk over de hele wereld bekend is, is hij nooit rijk geworden van zijn kunst.

Jan Battermann: 'Ik heb nooit de behoefte gehad om mijn talent commercieel aan te wenden. Ik voel me daarentegen vrij in de manier waarop ik werk en leef. Ik ben steeds actief bezig met mijn grootste hobby, die tevens mijn beroep is.'

Ook drie-dimensionaal werk in oplage hoeft niet duur te zijn. Wel kiest men hierbij vaak voor relatief dure geschenken in een beperkte oplage, bijvoorbeeld tien exemplaren. Dergelijke geschenken kosten meestal enkele honderden guldens per stuk, maar worden dan ook minder vaak uitgereikt. Bij drie-dimensionale objecten in een grotere oplage zien wij vooral bronzen voorwerpen. Dit ligt voor de hand, omdat brons gemakkelijk multiplicerbaar is. Afhankelijk van de oplage zijn drie-dimensionale, kunstzinnige geschenken te realiseren vanaf zo'n f 40,- per exemplaar.

De meeste gemeenten hebben een post representatie in hun begroting opgenomen, waaruit de kunstzinnige geschenken bekostigd worden. Er zijn echter ook andere mogelijkheden. Sommige gemeenten komen in nauw overleg met de afdeling kunst of cultuur tot een kunstzinnig geschenk. Aangezien het bij deze geschenken om kunstopdrachten gaat, is dat een voor de hand liggende zaak.

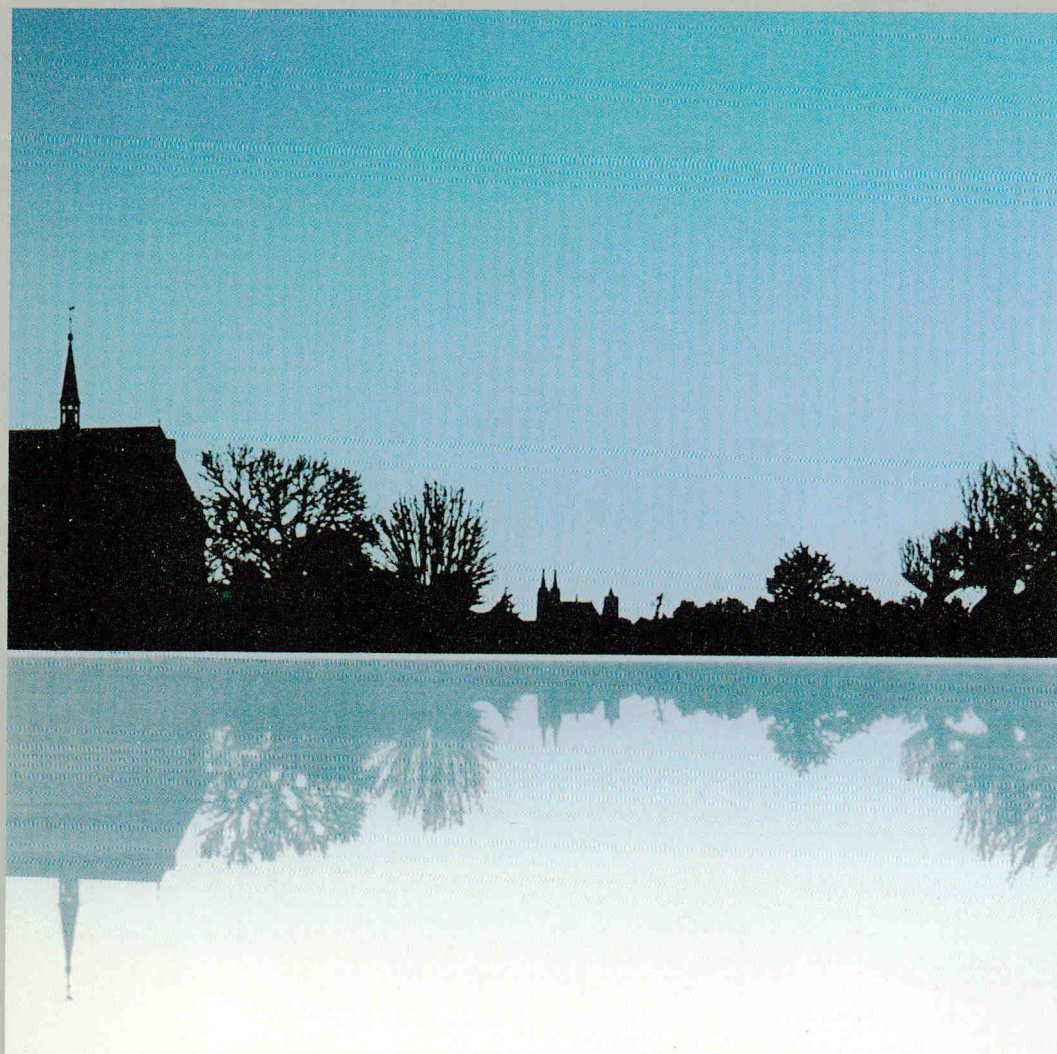
De mogelijkheid bestaat om een beroep te doen op provinciale dan wel rijksmiddelen voor subsidie en adviezen bij bijzondere projecten. Op provinciaal niveau kan men het beste contact opnemen met de provinciale culturele raad of de provinciale griffie over de toepassing van de regeling provinciale bevordering beeldende kunst. Bij het rijk kan men bijvoorbeeld denken aan immateriële steun van de Rijksdienst Beeldende Kunst in Den Haag. Voor bijzondere projecten kan, via een particuliere organisatie, subsidie worden aangevraagd bij WVC, afdeling Beeldende Kunst en Bouwkunst. Voor meer informatie hierover verwijzen wij naar het Handboek Beeldende Kunst (zie literatuurlijst).

Tot slot geven wij hieronder een aantal algemene richtlijnen, die wellicht kunnen helpen bij de financiering van toekomstige kunstzinnige geschenken:

- Bedenk eerst voor welk soort geschenk u kiest. Een exclusieve huldeblijk,

die jaarlijks wordt uitgereikt, is relatief duurder dan een kunstvoorwerp in een grote oplage.

- Let op de keuze van de kunstenaar. In plaats van een gevestigd kunstenaar te kiezen, die wel heel mooi werk levert maar daarnaast heel duur is, zou men ook kunnen denken aan een prijsvraag onder alle plaatselijke of regionale beeldend kunstenaars. Zo heeft men ruime keuzemogelijkheden dus een grote kans om een kunstwerk te vinden, dat zowel betaalbaar is als aan de kunstzinnige eisen voldoet. Bovendien krijgen hierdoor ook minder bekende kunstenaars de kans om een opdracht te krijgen. Let bij uw keuze in ieder geval op de professionaliteit van de kunstenaar.
- Wanneer u jaarlijks een nieuw representatiegeschenk laat ontwerpen, bestaat de mogelijkheid om dit te combineren. Zo heeft de gemeente Cuijk en Sint Agatha een grote, ingelijste zeefdruk als representatiegeschenk, waarvan tevens verkleinde reproducties gemaakt worden. Deze reproducties werden door de gemeente als kerst- en nieuwjaarskaart gebruikt.
- Bezuinigen op de traditionele, niet-kunstzinnige representatiegeschenken zal in de meeste gevallen geld opleveren. Ook is het mogelijk om de weinig exclusieve relatiegeschenken in de vorm van bedrukte ballpoints, blocnotes en ballonnen te beperken of geheel achterwege te laten. Deze ogenschijnlijk goedkope producten kosten vaak meer dan u denkt en het valt dan ook te overwegen of het niet zinniger is om door afschaffing ervan de weg vrij te maken voor kunstzinnige geschenken.
- Representatiegeschenken worden vaak ondergebracht bij diensten of afdelingen, waar ze eigenlijk niet thuis horen. Zo kunnen afdelingen als Algemene Zaken, Interne Zaken, Kabinetszaken en Voorlichting zich bezighouden met deze geschenken. Logischer zou het zijn, indien de deskundigheid van de afdeling Kunst en Cultuur hierbij zou worden betrokken. Dit verschaft meer duidelijkheid. Door het opstellen van een beleid inzake kunstzinnige geschenken, zal het onderwerp meer aandacht krijgen. De kans bestaat dat daardoor sneller geld zal vrijkomen.

14 *Berry Hermans, 'Cuijk gezien vanuit Sint Agatha', zeefdruk 1986*

Het kiezen van een kunstenaar

Het is niet makkelijk met een pasklare oplossing te komen. Toch zijn er legio mogelijkheden om tot een verantwoorde keuze te komen. Opvallend is dat veel ideeën intern geboren worden. Er is altijd wel iemand binnen het gemeentehuis die met een initiatief kan komen of die een kunstenaar kent, beroepsmatig of binnen de privésfeer.

Dat een kunstenaar zelfs binnen de muren van het gemeentehuis gevonden kan worden, zal niet vaak voorkomen. In de gemeente Cuijk en Sint Agatha is dit wel het geval. Hier verzorgt Berry Hermans al sinds enige tijd zeefdrukken voor de gemeente. Hij werkt op de afdeling Voorlichting en is hier terechtgekomen na zijn studie grafische vormgeving en schilderkunst aan de Academie voor Beeldende Kunsten. Naar aanleiding van een pentekening van hem heeft de gemeente besloten met kunstzinnige geschenken te gaan werken (*afb. 14*).

Doordat de zeefdrukken in eigen beheer worden gemaakt, zijn de kosten ervan vrij gering. De oplage ervan bedraagt 45 stuks. Het werken met een te grote oplage remt men af omdat men vindt dat het geschenk toch iets exclusiefs moet houden. Vaak probeert men combinaties te maken, zoals de als kerstkaart verkleinde zeefdruk. Originaliteit is een kenmerk van de geschenken die men zoekt. Het werken met dit soort geschenken is hier nu niet meer weg te denken. Toch wil men de komende jaren op kunstzinnig gebied nog gericht gaan werken, zeker met het oog op het opdrachtenbeleid aan kunstenaars in de gemeente. Naast deze representatiegeschenken is Hermans zich ook gaan bezighouden met de ontwikkeling van een nieuw logo voor de gemeente, dat in de hele huisstijl doorgevoerd zal worden.

Dat een initiatief ook uit een heel andere hoek kan komen zien wij in de provincie Gelderland:

‘Gelderland in Proza, Poëzie en Prenten’ is de titel van een exclusieve uitgave van de Stichting Beeldende Kunst Gelderland (SBKG) ter gelegenheid van haar 15-jarig bestaan.

Vanaf januari 1988 verschijnen er maandelijks drie nummers.

Elk van de uitgaven bestaat uit een prent en een tekst. De prent wordt uitgevoerd in zeefdruk (*afb. 15*). Zo geeft de folder over dit project aan:

De 90 thema’s van ‘Gelderland in Proza, Poëzie en Prenten’ zijn de 86 gemeenten, de drie streken: Veluwe, Rivierengebied en Achterhoek, en de provincie Gelderland.

Negentig maal zoeken naar een beeldend kunstenaar en een schrijver of dichter die een speciale binding hebben met een plaats in Gelderland. Die daarna

15 Guusje Kaayk, zeeafdruk, 1986, gemeente Tiel

hun creativiteit inzetten om die speciale band met die plek tot onderwerp van nieuw werk te maken, en deze bijdragen telkens verwerken tot een bibliofiele uitgave die in een oplage van 120 gemaakt wordt, waarvan 100 voor de verkoop.

De afzonderlijke uitgaven zijn verkrijgbaar voor f 39,50. Wie drie uitgaven van één maand reserveert, betaalt f 100,- per drie exemplaren.

Zo wordt in een periode van drie jaar een unieke serie hedendaagse beeldende en literaire kunst gecreëerd.

De kunstenaars zijn geselecteerd op hun bewezen kwaliteit en op de speciale binding die ze met een bepaalde plaats hebben.

In elke plaats wordt een representatief deel van het bedrijfsleven en het openbaar bestuur attent gemaakt op de verschijning van de uitgave voor die gemeente.³

Leen van Weelden, directeur Tentoonstellingsdienst van de SBKG en initiator van dit project:

‘Vanwege het 15-jarig bestaan wilden wij iets doen wat nog nooit eerder gedaan is. Het moest een bijzonder project zijn voor de hele provincie, wat in ieder geval langere tijd moest duren. Wij wilden iedere plaats in Gelderland erbij betrekken. Tevens is het een mooie mogelijkheid om lange tijd in het middelpunt van de belangstelling te staan.

Het eerste nummer is gratis aan alle gemeenten in Gelderland aangeboden, met het voorstel een deel van de exemplaren van de eigen gemeente af te nemen als kunstzinnig representatiegeschenk. Veel gemeenten stellen zich helaas nog te behoudend op, omdat ze bang zijn dat ze zich er niet in terug herkennen. De opdrachten aan de beeldend kunstenaars, schrijvers en dichters zijn immers vrij, het uiteindelijke resultaat hoeft dus niet per definitie lovend te zijn voor een gemeente.

Schrijver en kunstenaar kunnen elkaar overigens niet beïnvloeden, omdat ze niet van tevoren van elkaars deelname op de hoogte zijn.’

Hoewel een aantal gemeenten positief reageerde op het project, verbaast Van Weelden zich over de naar zijn opvatting onvoldoende creativiteit van gemeenten op het gebied van representatie: ‘Er is in zijn algemeenheid veel te weinig interesse, terwijl gemeenten zoveel zouden kunnen doen met kunstenaars. Op het gebied van representatiegeschenken denkt men het echter zelf wel te kunnen en komt men vaak niet veel verder dan het aanschaffen van tegeltjes of stropdassen. Ik ben niet negatief over gemeenten, maar ze zouden juist door representatie meer naar buiten moeten treden. Dat kán met kunst, kunst biedt zóveel mogelijkheden. Initiatieven als deze zouden ook in andere provincies ontplooid moeten worden.’

Het project loopt nu meer dan een jaar en is een groot succes gebleken. Rondom het project is een gelijknamige reizende tentoonstelling georganiseerd die geopend werd in het Arnhems Gemeentemuseum. Tevens heeft de NOS een documentaire over dit project gemaakt.

Dit soort initiatieven vormt een unieke kans om aan exclusieve kunstzinnige representatiegeschenken te komen. Oriënteer u in uw eigen provincie welke instanties of adviesorganen u hierbij behulpzaam kunnen zijn. Wie steeds zelf het wiel wil uitvinden, loopt de kans te laat te komen.

16 Wim Faber, lino-snede, 1986, gemeente Scheemda

Ook als de kunstenaar niet beroepsmatig bezig is, wil dit nog helemaal niet zeggen dat er geen aardige geschenken kunnen ontstaan. Ook bepaalde vormen van kunst die uit een hobby zijn ontstaan, kunnen van kunstzinnige kwaliteit getuigen. Het geschenk 'Rondom Rond Scheemte' is zo'n voorbeeld hiervan. De ontwerper, Wim Faber, is architect. In zijn vrije tijd maakt hij lino's en schrijft hij kinderverhalen. Bekendheid van een gemeentebestuurder van Scheemda met zijn hobby heeft tot de opdracht voor dit boekje met lino-snedes en gedichten geleid (*afb. 16*).

De lino-snedes typeren het Groningse landschap en de gedichten in Gronings dialect vormen een plezierige afwisseling. De oplage van 50 handgemaakte exemplaren draagt bij aan het exclusieve karakter ervan. Hoewel dit een heel aardig voorbeeld is, willen wij er toch voor pleiten om opdrachten bij voorkeur te verstrekken aan beeldend kunstenaars die beroepsmatig bezig zijn.

Slotwoord

Representatie is voor gemeenten één van de manieren om naar buiten te treden. Het werken met kunst is een goed middel om het eigentijdse karakter van de gemeente uit te dragen. In deze publikatie hebben wij geprobeerd een overzicht te geven van de vele mogelijkheden die er bestaan op het gebied van kunstzinnige representatiegeschenken. Wij willen hiermee laten zien dat kunst op vele manieren kan worden toegepast. Door het laten ontwerpen van kunstzinnige geschenken kunnen kunstenaars nieuwe opdrachten krijgen. In die zin kan deze publikatie hieraan een bijdrage leveren, alsmede aan de stimulering van gemeentelijk kunstbeleid.

Bij uw keuze voor kunst kunt u gebruik maken van diverse adviesorganen op dit gebied. Een adressenlijst met adviesorganen hebben wij in deze publikatie opgenomen.

Wij hopen dat u door deze publikatie een nieuwe kijk heeft gekregen op het begrip representatiegeschenk en de mogelijkheden die professionele kunst hiervoor biedt. In feite heeft u zelf al de eerste stappen op dit gebied gezet, gezien de grote respons op de schriftelijke enquête. Dit bewijst in elk geval dat gemeenten KUNST als ZINNIGE REPRESENTATIE zien.

Adressenlijst adviesorganen**Culturele raden**

Culturele Raad voor Drenthe
Postbus 174
9400 AD Assen

Raad voor Welzijn
Onderwijs en Cultuur
Postbus 5204
5201 GE 's-Hertogenbosch

Fryske Kultuerried
Postbus 805
8901 BP Leeuwarden

Culturele Raad Noord-Holland
Postbus 163
1970 AD IJmuiden

Gelderse Stichting voor
Culturele Zaken
Boulevard Heuvelink 2
6828 KP Arnhem

Culturele Raad Overijssel
J.Catsstraat 25
8023 AE Zwolle

Provinciaal Bestuur Flevoland
Postbus 55
8200 AB Lelystad

Provinciale Raad voor Cultuur,
Vorming en Onderwijs
Mariaplaats 51
3511 LM Utrecht

Provinciaal Bestuur Groningen
Postbus 610
9700 AP Groningen

Zeeuwse Culturele Raad
Postbus 407
4330 AK Middelburg

Culturele Raad Limburg
Parallelweg 45
6221 BD Maastricht

Culturele Raad Zuid-Holland
Mauritskade 43
2514 HG Den Haag

Overige adressen:

Ministerie van WVC
afd. Beeldende Kunst
en Bouwkunst
Postbus 5406
2280 HK Rijswijk

Boekmanstichting
Studie- en Voorlichtingscentrum
voor Kunst, Cultuur en Beleid
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam

Rijksdienst Beeldende Kunst
Postbus 11636
2502 AP Den Haag

Stichting Kunst en Bedrijf
Concertgebouwplein 21
1071 LM Amsterdam

Stichting Beeldende Kunst Gelderland
Kerkstraat 19
6811 DL Arnhem

Colofon

De auteurs:

Michel Sijnesael en Govert Mennen

Govert Mennen (1964 Heerlen) verrichtte gedurende een stageperiode in het Universiteitsmuseum te Utrecht registratie-, documentatie- en conserveringswerkzaamheden (1986). Daarna organiseerde hij de tentoonstelling 'Schipperen in Leiden', handelend over de geschiedenis van de Leidse binnenscheepvaart, in 'de Waag' te Leiden (1987).

Michel Sijnesael (1962 Elst) was medewerker van het Nederlands Omroepmuseum te Hilversum in het kader van een stage op het gebied van registratie, documentatie en conservering (1986). Tevens ontwierp en verzorgde hij de tentoonstelling 'Kijk ... Een rode leeuw'; Kindertekeningen uit Zaïre, in het Museum voor Volkenkunde te Rotterdam (1987).

In 1987 werkten zij samen aan het dia-klankbeeld 'Movement' in het kader van hun studie.

Sinds mei 1988 werken zij in opdracht van de Stichting Cultuurfonds van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten aan KUNST = ZINNIGE REPRESENTATIE. De uitvoering van dit project maakt onderdeel uit van hun eindexamen aan de Reinwardt Academie te Leiden.

Het onderzoek, de vele interviews, de organisatie, het schrijven, het verzorgen van de publiciteit en niet in de laatste plaats de aanraking met beeldende kunst, maakten dit project tot een boeiende en nuttige ervaring.

De uitgever

De Stichting Cultuurfonds van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten is in 1964 opgericht bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de bank. Doelstelling van de stichting is de kennis van de gemeentelijke activiteiten op het gebied van cultuur en wetenschap te verdiepen en te verbreiden, alsmede de gemeentelijke activiteiten op dit gebied te bevorderen.

Samenstelling van de werkgroep Stimuleren Gemeentelijk Beeldende Kunstbeleid'

mr. H.W. Pannekoek - burgemeester van de gemeente Wisch, lid van het Stichtingsbestuur van het Cultuurfonds van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (voorzitter van de werkgroep)

P.B. Bouman - tweede secretaris van het Cultuurfonds van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (secretaris van de werkgroep)

drs. F.J.M. Bless - directeur Gemeentelijk Van Reekum Museum Apeldoorn
drs. A.G.J. Entius - directeur Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur Amersfoort

drs. J.R.M. Magdelijns - medewerker Bureau Culturele Zaken gemeente Deventer

P.M. Martens - adjunct rijksconsulent provincie Zuid-Holland

J. Ritsema - burgemeester van de gemeente Bergen NH

Literatuurlijst

MONOGRAFIE 1988 / JILLES WAAGMEESTER - Beek, Wim van der - (Deventer 1988)

BEELDRECHTWIJZER - Auteursrecht van beeldende kunstenaars
red. Karel J. Berkhout, Cas Smithuijsen - (Amsterdam 1987)

BELEIDSPAN 1 - Culturele Zaken 1988-1992 - Gemeente Deventer
(Deventer 1987)

DE RAAD VAN BESTUUR VRAAGT EEN HAVENGEZICHT, Kunstenbeleid na de BKR (1)
Depondt, Paul - de Volkskrant, bijlage Kunst en Cultuur - (26 augustus 1988)

FONDSENBOEK - red. J.H.L. Meerdink, R.K.L. Ravelli e.a. - (Den Haag 1987)

HANDBOEK BEELDDE KUNST, FOTOGRAFIE, VORMGEVING EN ARCHITEKTUUR
red. Ton Entius, Ineke van Hamersveld e.a. - (Den Haag 1986)

DE CHAOS NA DE OPHEFFING VAN DE BKR - Hellmann, Paul - NRC Handelsblad,
Cultureel Supplement - (20 januari 1989)

IN ONZE HOBBY MOET ALLES KUNNEN, Kunstenbeleid na de BKR (4)
Hoek, Els - de Volkskrant, bijlage Kunst en Cultuur - (23 september 1988)

DE MOOISTE HECTARE - Hubben, Hub - de Volkskrant, bijlage Het Vervolg
(26 maart 1988)

DE KUNSTENAAR MOET DE BOER OP, Kunstenbeleid na de BKR (2)
Huisman, Jaap - de Volkskrant, bijlage Kunst en Cultuur - (2 september 1988)

DE TAAL VAN HET MANAGEMENT, Kunstenbeleid na de BKR (3) - Kuipers, Willem
de Volkskrant, bijlage Kunst en Cultuur - (16 september 1988)

KUNST EN BELEID IN NEDERLAND - red. Hans van Dulken, Jan Kassies e.a.
Boekmanstichting - (Amsterdam 1986)

KUNST & OVERHEID: beleid en praktijk. Inleidende teksten
red. Suzanna de Sitter - Boekmanstichting - (Amsterdam 1988)

Vormgeving: *Zijlstra & van Mechelen, Rotterdam*

Foto's: *Arjen Stolk, Den Haag*

Eindredactie: *Bureau Van Iterson & Gelder, Den Haag*

Druk: *Koninklijke drukkerij De Swart bv*

Oplage: 3000